

# O EXPERTIZĂ COMPLEXĂ A RELAȚIILOR INTERETNICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Dr. hab., prof. univ. **Anatol PETRENCU**  
Universitatea de Stat din Moldova

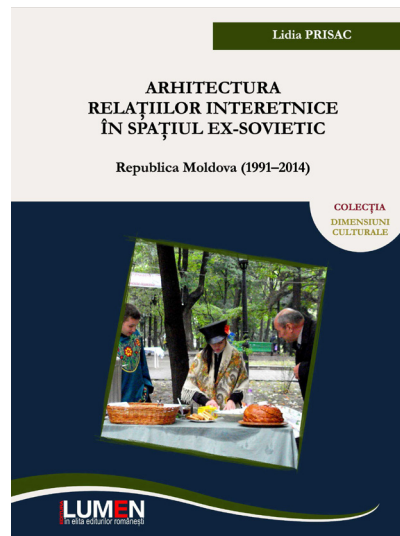
Autoarea monografiei *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, doctor în istorie Lidia Prisac, a studiat meticolos una din cele mai stringente chestiuni sociale: politica statului față de grupurile etnice și problema relațiilor interetnice.

După destrămarea URSS (1991), fostele republici unionale, devenite state independente, s-au confruntat cu o serie de probleme neîntâlnite în trecut. A fost vorba de reajustarea pe principii noi a raporturilor economice între statele independente, de căutarea piețelor de materii prime și de desfacere a mărfurilor, de asigurarea suveranității și independenței statelor prin semnarea unor acorduri bi- și multilaterale etc. În afara de asta, una din problemele cardinale ale spațiului postsocietății a fost respingerea de către forțele politice ale Federației Ruse, succesoare a URSS, a realităților postimperiale. În vorbă, Kremlinul a recunoscut independența de stat a fostelor republici unionale, inclusiv frontierele acestora, pe de altă parte însă a promovat și promovează politici de menținere sub altă formă a fostului imperiu. Această practică s-a resimțit și se resimte în Republica Moldova.

Redactată pe baza tezei de doctor în istorie, susținute cu brio de autoare în 2013, monografia respectă întru totul rigorile unei cercetări științifice aflate la intersecția mai multor discipline: istorie, politologie, sociologie, imagologie, mentalități colective și individuale, psihologie a maselor, antropologie etc.

În *Introducere* (pp. 13-20) autoarea cărții argumentează convingător actualitatea temei, formulează scopul și sarcinile demersului științific, arată instrumentarul folosit în vederea realizării subiectului propus. Urmează expunerea bazelor teoretice ale lucrării, făcându-se trimitere la opere științifice fundamentale, publicate de cunoscuți autori occidentali (în special, francezi și americani), dar și de specialiști de marcă din Federația Rusă. Cunoscând perfect diversele aspecte ale noțiunilor de bază, pe care le va utiliza în studiul realizat, Lidia Prisac concretizează starea lucrurilor în Republica Moldova pentru perioada cercetată (1991–2014), elaborând ea însăși noțiuni concrete, pe care le va aplica în această monografie.

Pentru orice lucrare științifică este importantă cunoașterea gradului de cercetare a temei. În mono-



Lidia PRISAC. *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)* / Editor: dr. prof. univ. Antonio Sandu; red. științific: Ion Xenofontov. Iași: Editura Lumen, 2015. 304 p.

grafie este analizată istoriografia problemei, reliefându-se contribuția istoricilor din Republica Moldova la cunoașterea adevărului privind relațiile interetnice. Totodată, sunt evidențiate tezele principale ale autorilor care, în lucrările lor, promovează interesele postimperiale ale Federației Ruse, denaturează politica guvernelor Republicii Moldova față de grupurile etnice. Concluzia, la care a ajuns Lidia Prisac, este că în literatura de specialitate nu a existat vreo lucrare ce ar fi expus în totalitate problema relațiilor interetnice din Republica Moldova. Dorind să completeze acest gol, cercetătoarea a studiat documente inedite din diverse arhive, documente publicate, memorii ale oamenilor politici din Republica Moldova, date statistice, presa periodică. O temă legată de istoria imediată nu poate fi deplin realizată fără interviuri cu protagoniștii evenimentelor. Astfel, deloc întâmplător, autoarea face trimiteri la mărturiile actorilor principali ai evenimentelor politice.

Capitolul *Relațiile interetnice în contextul luptei pentru suveranitatea și independența Republicii Moldova* (pp. 79-106) este consacrat analizei politicii de deznaționalizare a basarabenilor, promovate de guvernul URSS (dar și de guvernul docil al RSSM) din 1944 până în 1991. Autoarea constată cu relevanță că în promovarea politicii de rusificare, de formare a „omului nou” (*homo sovieticus*), „URSS a recurs

la numeroase metode și tertipuri, clasice și moderne, care au înglobat toate sferile societății”. Politica promovată de autoritățile sovietice în RSS Moldovenească, scrie autoarea, s-a manifestat prin teroare, rechiziții forțate de produse alimentare, prin lichidarea structurilor tradiționale (proprietatea privată, administrația Bisericii românești), colectivizarea forțată a gospodăriilor țărănești, prin foametea provocată în 1946–1947, deportări în Siberia, schimb de populații, asasinări, intimidări, emigrări controlate etc., etc. În baza studiului efectuat, autoarea face o comparație reușită: „dacă în România postbelică instaurarea regimului comunist s-a efectuat pe principiul eliminării „claselor exploatare”, în URSS, inclusiv în Basarabia, dușmanul de clasă coincidea cu o anumită comunitate etnică, iar simpla identificare cu elementul românesc era apreciată ca naționalism și pedepsită prin exterminare, deportări și/sau ani de detenție în gulagurile sovietice”.

După cum demonstrează analiza făcută de Lidia Prisac, Kremlinul a aplicat în RSSM o politică de deznaționalizare mult mai dură în comparație cu alte republici unionale (Statele Baltice, Georgia, Armenia ș.a.). Iată de ce „restructurarea” promovată de Mihail Gorbaciov a ajuns în RSSM mult mai târziu decât în Federația Rusă, Ucraina sau Statele Baltice. Abia în 1988 apar în presa de la Chișinău primele articole referitoare la trecutul criminal al regimului comunist sovietic (foametea, deportările), dar și la politica de chimizare excesivă a solurilor basarabene cu scopul obținerii unor recolte record, dar care (chimizarea) a dus la poluarea apelor și la apariția unor boli nemiloase la oameni.

Analizând ultimii ani de existență a URSS, cuprinsă de o criză sistemică profundă, autoarea monografiei demonstrează că în acel timp pentru românii basarabeni antrenați în mișcarea de renaștere națională a fost deosebit de important să forțeze autoritățile sovietice de la Chișinău să accepte legi prin care așa-numita „limbă moldovenească” să fie declarată „de stat”, altfel spus – luată sub ocrotirea statului. Deși erau voci care apreciau corect denumirea limbii vorbite de românii basarabeni (unii numindu-se până în prezent „moldoveni”) drept limbă română (de exemplu, lingvistul Valentin Mândăcanu), ei erau în minoritate. Atunci atâta s-a putut dobândi de la autoritățile comuniste: limbă de stat, numită „moldovenească”, trecută la grafia latină (31 august 1989). Iar limbii ruse, formal neoficiale, dar dominante în RSSM până la adoptarea legislației lingvistice (1989), i s-a stabilit prin lege statutul de

„limbă de comunicare între națiuni”<sup>1</sup>. Chiar și așa, extremiștii ruși, susținuți din afară, dar și de Armata a 14-a rusă, staționată pe teritoriul RSSM, au promovat politici antistatale, soldate cu proclamarea „republicii nistrene” (septembrie 1990), intensificate mai ales după proclamarea independenței Republicii Moldova față de URSS (27 august 1991) și declanșarea războiului de pe Nistru, subiect analizat minuțios de autoarea monografiei.

Alte subiecte abordate, deosebit de actuale, sunt cele referitoare la conexiunile interetnice după 2009 și relațiile interetnice din Republica Moldova în contextul schimbărilor geopolitice regionale din 2014. Autoarea demonstrează că dorința Ucrainei și Republicii Moldova de a adera la Uniunea Europeană nu a fost văzută cu ochi buni de Federația Rusă. Folosindu-se de nemulțumirile ucrainenilor față de trădarea lui V. Ianukovici (nesemnarea Acordului cu UE de la Vilnius, noiembrie 2013), Federația Rusă, sub pretextul apărării „conștiențelor” săi, a anexat Crimeea și susține (deși nu recunoaște) separatiștii în Donețk și Lugansk.

*Concluziile* (p. 213-218) formulate sunt convingătoare. Lucrarea include o *Bibliografie* (pp. 219-258) adusă „la zi”, iar *Anexele* (pp. 259-280) cuprind scheme, tabele, imagini care completează textul de bază al monografiei.

Considerăm că monografia prezentată va fi utilă tuturor celor care se interesează de cotidianul public din Republica Moldova, de activitatea grupurilor etnice și de politicile promovate de Chișinău, dar și de Moscova, față de aceste grupuri.

<sup>1</sup>Curios este faptul că în Constituția URSS (1977) nu era stabilit statutul limbii ruse. PCUS era forța care promova poziția „limba rusă ca limbă de comunicare între națiunile din Uniunea RSS”. De aceea, chiar dacă limba română, numită impropriu „moldovenească”, a fost recunoscută limbă oficială, în grafia latină, totuși Legea privind funcționarea limbilor vorbite în RSSM prevedea: „Limba rusă, ca limbă de comunicare între națiunile din Uniunea RSS, se folosește pe teritoriul republicii alături de limba moldovenească în calitate de limbă de comunicare între națiuni, ceea ce asigură un bilingvism național-rus și rus-național real” (art. 3). Vezi: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312813> (accesat: 03.09.2015). Oricât ar părea de ciudat, dar Legea din 1989 este în vigoare în Republica Moldova.

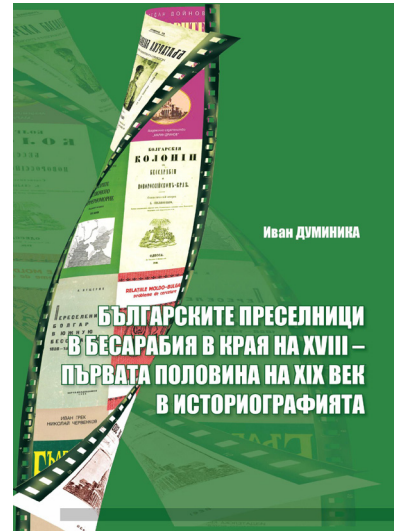
## BULGARII BASARABENI ÎN CONȘTIINȚA ISTORICILOR

Dr., cercet. șt. **Andrei PROHIN**

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Cercetătorul Ivan Duminica, de la Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, este unul dintre exponenții tinerei generații de istorici de la Chișinău. Preocupările sale științifice se axează pe comunitatea bulgarilor din Basarabia, pe parcursul secolelor XIX–XX. Încă din anii studenției, participă activ la conferințe de specialitate, în republică și peste hotare, cooperează cu „Societatea Științifică de Bulgaristică din Republica Moldova”. Înzestrat cu o hărnicie și tenacitate demne de admirație, a reușit, în mai puțin de un deceniu, să publice peste 100 de articole științifice și de popularizare, două culegeri de eseuri și reflecții, urmate de alte două volume cu tematică istorică: *Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din satul Chirsova. Aspecte istorice* (Chișinău, 2012; în limba rusă); în colaborare cu N. N. Cervencov, *Taraclia – 200 de ani. Vol. I (1813–1940)* (Chișinău, 2013; în limba rusă). Pentru prodigioasa activitate academică, tânărul savant s-a învrednicit de înalte distincții acordate de Guvernul Republicii Moldova și cel al Bulgariei.

Prezentul volum constituie versiunea extinsă a tezei sale de doctor în istorie, susținută la Universitatea „Sf. Chiril și Metodie” din Veliko Târnovo (Bulgaria), unde l-a avut conducător științific pe Kalčo K. Kalcev, dr. hab., prof. univ. În paralel, a beneficiat de îndrumarea și susținerea istoricilor Nicolai N. Cervencov, dr. hab., prof. univ. (Academia de Științe a Moldovei), și Ion Gumenâi, dr., conf. univ. (Universitatea de Stat din Moldova). Scopul lucrării, menționează Ivan Duminica, este „să studiem contribuțiile unor savanți aparte, să dezvăluim diferite teme de discuție referitoare la problemele evoluției istorice a bulgarilor din Basarabia, precum și să apreciem fiecare opinie” (p. 11). În aspect cronologic, examinează istoriografia modernă și contemporană consacrată emigrării bulgarilor în Basarabia la sfârșitul secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioada colonizării masive a acestui teritoriu de către autoritățile țariste. Totuși, în introducere, autorul punctează etapele stabilirii bulgarilor în țările române începând din Evul Mediu. Deși titlul lucrării vizează spațiul prutonistean, cercetătorul subliniază: „este corect să urmărim acest proces în contextul Principatelor dunărene și al nordului Mării Negre” (pp. 15-16). Astfel, autorul extinde cadrul temporal și geografic al investigației



Ivan DUMINICA. *Coloniștii bulgari în Basarabia la sfârșitul sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX în istoriografie*. Chișinău: „S.Ș.B.”, 2015. 440 p. (în limba bulgară)

sale, fapt care-i solicită un considerabil efort și erudiție.

În capitolul I, *Nivelul cercetării problemelor istoriei bulgarilor basarabeni în prima jumătate a sec. XIX*, I. Duminica trece în revistă principalii autori și studii care abordează tema respectivă, nominalizează îndreptările bibliografice și edițiile de documente disponibile. Capitolul II, *Discuții privind mișcarea de colonizare a bulgarilor în Basarabia de la sfârșitul sec. XVIII, până la mijlocul sec. XIX*, pune în valoare reperiile acestui proces la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul războaielor ruso-turce din 1806–1812, respectiv, din 1828–1829. În continuare (III), examinează *Aprecierile privind evoluția social-juridică și economică a coloniilor bulgare în prima jumătate a sec. XIX*. Ultimul capitol (IV) are în obiectiv *Reflectarea dezvoltării culturii, învățământului, a vieții spirituale și politice a bulgarilor basarabeni în prima jumătate a sec. XIX*. Cercetătorul consacră câte un subcapitol vieții bisericești, școlilor și implicării coloniștilor în mișcarea de eliberare națională din Bulgaria. În expunerea sa, autorul îmbină principiul cronologic și cel problematic, încercând să circumscrie întregul vieții sociale a coloniștilor bulgari.

Pentru a crea o imagine cât mai cuprinzătoare a istoriografiei, I. Duminica ia în calcul și opiniile autorilor de altă formație (filologi, publiciști) care s-au pronunțat asupra problemei dezbătute. Nu ezită să

polemizeze și să aducă precizări în publicațiile existente, demonstrând o cunoaștere amănunțită a trecutului poporului bulgar, dar și a istoriei românilor. La sfârșitul fiecărui capitol, tânărul bulgarist semnalează spațiile albe din istoriografie și documentele de arhivă care pot oferi informații inedite.

Din bogata paletă de discuții istoriografice, prezentate în monografie, ținem să evidențiem câteva teme majore care vizează deopotrivă coloniștii bulgari și istoria Basarabiei în secolul al XIX-lea. Înainte de toate, trebuie remarcate cercetările care caută să determine cauzele emigrării bulgarilor la nord de Dunăre. În opinia unor autori din perioada țaristă (A. Skalkovski, P. Keppen, A. Zaściuk ș.a.), procesul respectiv a fost alimentat de „refuzul bulgarilor de a accepta jugul otoman și teama de represiuni pentru colaborarea cu armata țaristă” (p. 75). Exegeții de mai târziu (S. Dimitrov, Cr. Mancev ș.a.) reliefează atragerea economiei Imperiului Otoman în orbita relațiilor capitaliste, alături de statele europene, fapt ce a condus la „mărirea impozitelor și agravarea presiunii economice” (p. 77) asupra creștinilor din Peninsula Balcanică. Un rol considerabil, în acest context, l-a avut și „politica sistematică a Rusiei de colonizare a teritoriilor sale sudice, cu populație rară și nevalorificate” (p. 79).

Rezumând, istoricii din perioada postbelică (I. Meșceriuk, E. Belova, N. N. Cervencov, I. Grec) consideră că emigrarea bulgarilor s-a datorat „conjugării aspectelor politice interne și externe”, pe care le grupează în: factori politici (interesele administrației țariste, suferințele popoarelor balcanice cauzate de războaiele ruso-turce), economici (insuficiența terenurilor agricole disponibile pentru bulgari) și sociali (persecuțiile și represiunile, din motive religioase, exercitate de otomani asupra creștinilor) (pp. 143-144). Concomitent, I. Duminica nominalizează o serie de probleme puțin studiate, capabile a completa și a nuanța, în perspectivă, interpretările istoriografice: componența socială și numerică a coloniștilor bulgari, regiunile de origine și traseul urmat de emigranții bulgari până în spațiul dintre Nistru și Prut, fenomenul strămutărilor individuale la nord de Dunăre, începând din sec. al XVIII-lea.

Un alt subiect, dezbătut pe larg în istoriografie, se referă la motivele pentru care țarismul a stimulat colonizarea sudului Basarabiei cu bulgari și alte etnii, oferindu-le multiple privilegii. O parte dintre istorici (N. Derjavin, V. Kabuzan ș.a.) consideră că autoritățile vremii urmăreau „să atragă elementul străin și să-l așeze în teritoriile puțin populate ale Basarabiei” (p. 196). Pentru alții (I. Pelivan, Z. Arbore, mai recent, E. Siupiur), politica de colonizare avea drept scop „sporirea reputației Rusiei între popoarele bal-

canice” (pp. 196-197). Totuși, remarcă I. Duminica, „mai reprezentativ este al treilea grup de cercetători, dispuși să reunească cele două motive nominalizate mai sus” (p. 198). Pe lângă valoarea strict științifică, discuțiile în cauză mai denotă politizarea subiectului coloniștilor bulgari. În această ordine de idei, tânărul savant conchide: „în principiu, cercetătorii reies din poziția intereselor naționale ale propriilor state” (pp. 229-230).

Pe parcursul întregii lucrări, autorul inserează, în subsolul paginilor, informații biografice și bibliografice referitoare la cercetătorii evocați. Între aceștia, aflăm nume de referință din domeniul bulgaristicii (K. Jirecek, N.S. Derjavin, S.B. Bernștein, D.N. Mincev), dar și autori contemporani (A.A. Prigarin, E. Siupiur, N.N. Cervencov, E.V. Hadjinikolova ș.a.). Impresionează paginile dedicate istoricului Ivan I. Meșceriuk (1899-1974), unde sunt reconstituite, în baza documentelor inedite, discuțiile asupra tezei sale de doctor habilitat *Bulgarii și găgăuzii din Bugeac în prima jumătate a sec. XIX* (nota 391, pp. 121-126). Întâlnim, de asemenea, numele reputaților istorici români I. Nistor, Șt. Ciobanu, Al. Boldur ș.a., precum și ale unor cercetători contemporani de la noi (I. Chirtoagă, V. Tomuleț, D. Poștarencu, I. Șarov). Între altele, aceste portrete succinte pun în lumină personalitățile românești (Gh. Bezviconi, D. Mincev, G. Dragomir, P. Constantinescu-Iași) care au militat pentru mai buna cunoaștere a istoriei și culturii bulgarilor, în numele prieteniei dintre cele două popoare despărțite de apele Dunării. În subtextul biografiilor savanților se profilează destinul spinos, dar și surprinzătoarea vitalitate a intelectualilor din acest colț de lume bântuit de teroarea istoriei.

Cartea lui Ivan Duminica are un suport bibliografic impunător – 823 de titluri, în limbile bulgară, rusă, română și ucraineană. La acestea se adaugă documente inedite din Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva Universității „Gr. Țamblac” din Taraclia, Arhivele Naționale ale României (Iași), arhivele orașelor Odesa și Ismail (Ucraina). Fiind amplificată substanțial, această teză de doctorat a devenit o adevărată enciclopedie a bulgaristicii și bulgarilor basarabeni. Prin numeroasele referințe bibliografice, lucrarea va fi un prețios îndrumar pentru istoricii aflați la început de cale, precum și pentru publicul larg. Autorul parcă ar încerca să cuprindă imensa literatură din domeniu, tradițiile diferitelor școli de bulgaristică, pentru ca, în ultimă instanță, să-și contureze un profil individual în comunitatea savantă. În acest sens, monografia de față îl recomandă pe Ivan Duminica drept un cercetător competent și pasionat, fără zile de odihnă, a cărui energie se transmite și cititorilor.